

מערכה ט. חטאת שנשחטה לשם מי שמחויב עולה או שאינו מחויב כלום (ז,א-ב)

שאינו מחויב עולה – החטאת היא שתכפר על עבירות העשה שבידו, ונמצא שהוא מחויב כפרה כמותו.

בתוספות בבבא בתרא (מח,א ד"ה יקריב) מצאנו פירוש הפוך לתירוץ האחרון: "והא דאמר בתורת כהנים ובזבחים וביומא דעולה מכפרת על חיובי עשה, הא אמר בפרק קמא דזבחים דעולה דורון היא ולא מכפרת. מקופיא מכפרת, מקיבעא לא מכפרת". נראה שפירשו את הגמ' כך: החטאת מכפרת על העשה מקיבעא, כפרה גמורה, ולכן השוחט לשם המחויב עשה (וכן על מי שאינו מחויב כלום, שדינו כמחויב עשה) הרי הוא "מחויב כפרה כמותו". לעומת זאת העולה מכפרת מקופיא, וכפרה קלושה זו איננה "בת מינה" של כפרת החטאת¹.

מיהו ה"מחויב עולה" שהשחיטה לשמו כשרה?

תוס' (ד"ה חטאת) כותבים, שהסוגיה עוסקת במי שמחויב עולה וטרם הפריש אותה, שכן אם כבר הפריש, הרי לדעה שעולה אינה מכפרת על עבירת עשה שנעשתה לאחר ההפרשה – נמצא שיש בידו מן הסתם עוד עבירות עשה שעבר מאז ההפרשה, והללו לא יתכפרו בעולה זו, ואם כן הרי זה כמי שאינו מחויב כלום, שהחטאת נחשבת כעשויה לכפר עליו!² תוס' מוסיפים, שאף על פי שלא הפריש – אנו סומכים עליו שיביא את העולה (בגלל שהתורה חייבתו, כגון בעולת יולדת, או מחמת שנדר "הרי עלי עולה". שתי אפשרויות בתוס', על פי ביאור עולת שלמה).

רש"י חולק כנראה על תוס', אך דעתו אינה ברורה לגמרי. בתחילה כתב (ד"ה והאמר רבא): "דהא עבירות עשה בידו שהפריש עולה עליהן". וכן בד"ה מקופיא: "כיון [דהפריש] עולה שייכי כולהו עשה שבידו אעולה... אבל מי שלא הפריש כלום... שייך חטאת גביה". מנוסח זה ניתן להבין שדעתו הפוכה לחלוטין: דווקא אם המחויב עולה כבר הפריש בפועל אנו משייכים את עבירות העשה שבידו לעולה ומכשירים את החטאת שנשחטה לשמו. ברם, הנוסח המקורי בדברי רש"י: "כיוון דנדר עולה"³. מכל מקום, גם לגרסה זו ברש"י משתמע משינוי לשונותיו שלא סבר כתוס' שהסוגיה עוסקת דווקא במי שטרם הפריש (אך עיין חק נתן וטהרת הקודש). הדבר מוסבר על פי המשתמע מרש"י בסוגיית עשה שלאחר ההפרשה, שלדעתו ראוי להכריע שעולה מכפרת גם על עשה זה (עיין מערכה ז ובהערה 11 שם).

בסוגיה כאן מופיע כלל בהלכות מחשבת שינוי בעלים, שאין מחשבה זו פוסלת אלא אם כן הקרבן נשחט כדי לכפר על אדם אחר המחויב בכפרה דומה ("חברו דומיא דידיה"). על רקע זה דנה הגמ' בשוחט חטאת לשם מי שאינו מחויב חטאת, אלא מחויב קרבן עולה או שאינו מחויב קרבן כלשהו. בסוגיה מתבררות שאלות שונות: האם תנאי זה של "חברו דומיא דידיה" נאמר בחטאת בלבד, או בכל הקדשים? האם מובנו שהחטאת שנשחטה לשם מי שאינו ראוי לכפרתה כשרה ואף מרצה לבעלים, או שרק יצאה מכלל פסול? מתוך כך גם מתעוררת שאלה כללית על כפרתו של קרבן חטאת: האם החטאת מכפרת רק על החטא שעבורו הופרשה, או שהיא כוללת חטאים נוספים, ואף הם בכלל "מחויב כפרה כמותו"?

הסוגיה וביאורה – שיטת רש"י

הגמ' מביאה שתי מימרות של רבא בעניין חטאת שנשחטה בשינוי בעלים: האחת – "חטאת ששחטה על מי שמחויב חטאת – פסולה; על מי שמחויב עולה – כשרה. מאי טעמא? 'וכפר עליו' (ויקרא ד,כו) – עליו ולא על חברו, חברו דומיא דידיה, במחויב כפרה כמותו". השניה – "חטאת ששחטה על מי שאינו מחויב כלום – פסולה, שאין לך אדם בישראל שאינו מחויב עשה".

המימרא השניה מעוררת קושי: מה בכך שהוא מחויב עשה, הרי אין זה "מחויב כפרה כמותו"? על כך באה להשיב המימרא הבאה: "ואמר רבא: 'חטאת מכפרת על חיובי עשה, מקל וחומר: על חיובי כריתות מכפרת, על חיובי עשה לא כל שכן!'. מכיוון שכפרת החטאת כוללת גם כפרה על עשה – הרי שהמחויב עשה נחשב "מחויב כפרה כמותו" (רש"י ד"ה ואמר רבא; שטמ"ק אות ז: "ולפרושי מילתא קמיינתא אתיא").

על כך מקשה הגמ': "למימרא דבת מינה היא", שכפרת העשה היא ממין כפרת החטאת והרי זה "מחויב כפרה כמותו"? והרי לגבי המחויב עולה אמרנו להיפך, שאין כפרתם שווה! ומשיבה הגמ': "מקיבעא לא מכפרא, מקופיא מכפרא". רש"י מפרש: כפרת החטאת על העשה איננה גמורה אלא קלושה, בעוד כפרת העולה על העשה היא קבועה. לכן מי שכבר הפריש (או נדר, ראה להלן) עולה – כפרת העשה שבידו איננה מוטלת על החטאת אלא על העולה, ונמצא שהחטאת אינה מכפרת עליו כלל, אבל מי

2. לעומת זאת לגבי חטאתו של ראובן אין חשיבות לשאלה האם שמעון עבר על העשה לפני הפרשתה או אחרי כן, שהרי בוודאי חטאת זו של ראובן אינה ראויה לכפר על שמעון, ואין זה משנה האם חטאת זו עצמה ראויה לכפר עליו, וכל שאנו דנים הוא האם שמעון ראוי בכלל לכפרת חטאת (טהרת הקודש ולשם זבת, דלא כפנים מאירות).

3. שטמ"ק אות ח; טהרת הקודש בשם דפוסים ישנים; וכך בכת"י של רש"י שנדפס ב'צפונות' טבת תש"ן.

1. על פי פירוש זה מסתלקים הקשיים שנדונו בתוס' כאן ד"ה על חיובי עשה ובעמ' ב ד"ה עולה דורון היא, ודוק. עם זאת יש לשאול: אם כפרת העולה אינה אלא מקופיא, הרי גם המחויב עולה ראוי לו שיכפר על העשה שבידו מקיבעא בחטאת, ונמצא שהשוחט חטאת על המחויב עולה יכפר גם על העשין שבידו! על כך יתכן להשיב, ש"על מי שמחויב עולה" פירושו ששוחט את החטאת על מנת שפלוני יתכפר בה את הכפרה שרצה להתכפר בעולתו (כעין זה כתבו אחרונים בדעת הרמב"ם, ראה להלן), ואם כן אף החטאת לא תכפר עליו אלא מקופיא כפי שהיתה העולה מכפרת, וכפרה מקופיא על עשה אינה "בת מינה".

להבין דבר מתוך דבר, שעקב כך כפרת העשה שייכת לעולה שנדר או הפריש ולא לחטאת, מה שאין כן במי שלא הפריש עולה (יש להעיר, שקושי זה אינו קיים בפירוש תוס' בבבא בתרא הנ"ל).

גם עצם החילוק מעורר קושי. בשוחט חטאת ראובן לשם שמעון המחויב חטאת, הדבר פשוט שגם אם שמעון הפריש קרבן הרי הוא "מחויב כפרה כמותו", ואיננו אומרים שמכיוון שכבר הפריש אין לחטאת ראובן מקום לכפר עליו (ובפרט לדעת תוס' הנ"ל, שאפילו לא הפריש עולה אנו סומכים שיפריש, היה מקום לומר כך בכל המחויב חטאת). אם כן גם בכפרת החטאת על העשה יש לומר כך, ומדוע הדבר תלוי בשאלה אם יש לשמעון קרבן או לא? (קרבן אורה)

מכח קשיים אלה ועוד העדיפו כמה אחרונים את הגרסה "עולה" (קרבן אורה; שפת אמת; ליקוטי הלכות).

מאידך, סדר הדברים בגמ' אינו מתיישב יפה לגרסת תוס'. בסוגיה מופיעים שבעה מאמרים של רבא: שני הראשונים על חטאת (חטאת ששחטה לשם חטאת; חטאת ששחטה על מי שמחויב חטאת); השלישי הוא הדרון כאן; הרביעי שוב על חטאת (חטאת מכפרת על חייבי עשה); והחמישי הששי והשביעי על עולה (עולה ששחטה שלא לשמה; עולה הבאה לאחר מיתה; עולה דורון היא). על פי רש"י המאמרים סדורים כהלכתם: ארבעה על חטאת, ולאחר מכן שלושה על עולה, ואילו לפי תוס' הדברים מעורבבים, וראוי היה להחליף את השלישי והרביעי. מה עוד, שהגמ' מקשה מן המאמר השני על הרביעי, והיה ראוי להסמיכם זה לזה ולא לקבוע ביניהם מאמר שלא שייך להם כלל!

ביחס לסוגיה אודות חטאת שנשחטה לשם המחויב חטאת מסוג אחר

בגמ' להלן (ט,ב) נאמר⁷, שרבא היה מסופק לגבי השוחט חטאת רגילה לשם המחויב חטאת מטמא מקדש וקדשיו, האם הוא "מחויב כפרה כמותו": מצד אחד חטאת זו דומה לחטאת רגילה בהיותה מכפרת על כרת, ומאידך היא שונה בכך שאינה חטאת קבועה אלא קרבן עולה ויורד, לפי עניותו ועשירותו של החוטא.

גמ' זו צריכה ביאור על פי דרכו של רש"י: א. מצד הכפרה על טומאת מקדש – אם עוון עשה נחשב "בת מינה" של חטאת והוא "מחויב כפרה כמותו", קל וחומר שעוון טומאת מקדש וקדשיו הוא "בת מינה" של חטאת חלב, וראוי להחשיב את טומאת מקדש כ"מחויב כפרה כמותו"! כך

אדם מפריש תיש לעולה. בגמרא נאמר שהשוחט חטאת לשם מי שמחויב עולה – החטאת כשרה, כי עוונות העשה שבידו יתכפרו בעולה, ואין לו כל צורך בכפרת חטאת. תוספות מסבירים שמדובר במקרה שהקרבן טרם הופרש, כי אם הופרש כבר – עולה זו לא תכפר על עוונות שבידו מכאן והלאה, ועליהם הוא עשוי להתכפר בחטאת, כדון "השוחט חטאת לשם מי שאינו מחויב כלום". לדעת רש"י אין חילוק בדבר, וגם לאחר ההפרשה החטאת כשרה.

גרסה בתוספות: "עולה ששחטה על מי שאינו מחויב כלום"

תוס' (ד"ה על מי שאינו מחויב כלום) מביאים גרסה אחרת⁴, לפיה המימרא השניה של רבא עוסקת בעולה ששחטה על מי שאינו מחויב כלום, ולא בחטאת, ו"פסולה" היינו שלא עלתה לבעלים. פירוש

הדברים כך: מכיוון שעולה מכפרת על עשה, ואין לך מי שאינו מחויב עשה, נמצא שכפרת העולה ראויה גם לכולם, והרי זה "מחויב כפרה כמותו"⁵.

לפי זה, המימרא הבאה: "חטאת מכפרת על חייבי עשה" לא באה להסביר את המימרא הקודמת. אדרבה, זוהי העילה שכותבים תוס' להגהתם: אם רבא אמר את דבריו הקודמים על חטאת, משום שהיא מכפרת על חייבי עשה, למה הוצרך לומר זאת שוב?

המשך הגמ' מתפרש לפי גרסה זו כך: "למימרא דבת מינה היא?" – האם אכן חטאת מכפרת על עשה, ואם כן ראוי שאף השוחט חטאת על מי שמחויב עשה יחשב "מחויב כפרה כמותו" (אף על פי שהדבר לא נאמר קודם לכן בגמ', לגרסה זו!), והרי אמר רבא שעל מי שמחויב עולה – כשרה! על כך משיבה הגמ' שהחטאת מכפרת על העשה רק מקופיאי (כדעת רש"י לעיל), ולכן איננה ממין כפרת החטאת, ולפיכך השוחט חטאת על כפרת עשה אינו "מחויב כפרה כמותו", בין אם מחויב עולה ובין אם אינו מחויב כלום⁶.

שיקולים בהכרעה בין הפירושים

היתרון בגרסה המובאת בתוס', שלפירוש רש"י עיקר התירוץ האחרון חסר מן הספר (שפת אמת). לפירוש מטרות התירוץ לבאר את ההבדל בין המחויב עולה לבין המחויב עשה, והגמ' אומרת רק שהחטאת מכפרת מקופיאי, ועלינו

4. נראה שאותם "אית דגרסי" הגיהו כך בגמ' מתוך קושייתם (ולא שזה היה הנוסח המונח לפנייהם), כמשתמע מלשון השטמ"ק אות ח: "הלכך נ"ל דגרסינן". אכן, בכתבי היד אין עדות על נוסח זה, ואף תוס' נקטו בעיקר כגרסת רש"י (עיין ד"ה חטאת ולהלן ט,ב ד"ה על מי, וראה הערה 6 בשם בעל מעיל שמואל). ב'פירוש קדמון' אכן גרס "עולה", ופירש את "לשם מי שאינו מחויב כלום" באופן מחודש, ששחטה לשם מי שאינו חייב במצוות, כגון קטן, ולכן "פסולה" לגמרי, וגרע משינוי בעלים.

5. לגרסת תוס' מוכח מכאן שדין "מחויב כפרה כמותו" נאמר גם בעולה, ואילו לגרסת רש"י אין ראיה מכאן, אלא שלכאורה הדברים מפורשים בגמ' בפסחים טב,א,

שמזכירה את "חברו דומיא דדידה" לגבי עולה, עיין להלן בדיון על שיטת הרמב"ם. 6. כך מבואר בשטמ"ק אות ח, וכן נקטו רוב האחרונים בדעת תוס' (קרבן אורה; זבח תודה; חמדת דניאל, ועוד). יש שכתבו בדעת תוס' שאף הם מודים לדינו של רש"י שאף חטאת שנשחטה לשם מי שאינו מחויב כלום פסולה, וכך הסיק בעל 'מעיל שמואל' מתוס' ד"ה חטאת ומתוס' להלן ט,ב ד"ה על מי; אבל נראה שדיבורים אלה בתוס' הם לפי גרסת רש"י.

7. לפי דברי רב אחא בריה דרבא, עיין שם, שתחילה מופיעה מימרת רבא באופן אחר, בנוגע לשינוי קודש.

יש שהסבירו שהרמב"ם דימה הלכה זו להלכה (בגמ' מו,ב) שחטאת ששחטה לשם חולין כשרה ואינה מרצה. מכאן יש ללמוד, שבמחשבת שינוי קודש או שינוי בעלים יש שני צדדים: העדר מחשבה לשם הקרבן ובעליו, וגם מחשבה לשם קרבן אחר ובעלים אחר. הדין ש"חולין אינם מחללים קדשים" (בגמ' שם) גורם שאין כאן מחשבה הפוסלת, אבל עדיין נעדרת המחשבה הנחוצה לשם הקרבן ובעליו, ולכן אינו מרצה לבעלים (לדיון על הצורך במחשבה חיובית לשם הקרבן ראה במערכה ג). ולענייננו, הדין "עליו ולא על חברו דומיא דידיה" נאמר לעניין שמחשבה זו איננה פוסלת, אבל עדיין חסרה המחשבה המכשירה, ולכן אינו מרצה (משנת רבי אהרן קדשים סי' א,ו, ויסוד הדברים כבר בטהרת הקודש כאן).

מלבד הראיה העקרונית מדין "לשם חולין", ניתן לדייק מהגמ' שם ישירות לענייננו: הגמ' מקשה על ההלכה שקדשים שנשחטו לשם חולין כשרים מן המשנה: "לשם ששה דברים הזבח נזבח... אף מי שלא היה בלבו לשם אחד מכל אלו כשר", ממנה ניתן לשמוע שאם היתה בלבו מחשבה הופכית, כגון לשם חולין, הרי זה פסול; ותירצה הגמ', שאינו פסול אלא שלא ריצה לבעלים. כשם שהגמ' מדייקת לגבי "לשם זבח" כך יש לדייק גם לגבי "לשם זבח", שאם זבח לשם מישהו אחר, הגם שאין זו מחשבה הפוסלת (כגון שאינו "חברו דומיא דידיה", והרי זה כעין "לשם חולין") – מכל מקום אינו מרצה (עולת שלמה).

הלכה נוספת ברמב"ם: הפסול ב"לשם מי שאינו מחויב כלום" – בין בחטאת ובין בעולה

בעניין השוחט לשם מי שאינו מחויב כלל פסק הרמב"ם (שם): "שחטה [את החטאת] לשם מי שאינו מחויב קרבן כלל, לא חטאת ולא עולה ולא שאר קרבנות, הרי זו פסולה, שמא מחויב הוא ואינו יודע". ובהמשך (הל' יד): "עולה ששחטה על מי שאינו מחויב קרבן כלל – לא עלת לבעלים, שהרי שחטה שלא לשם בעליה. ואף על פי שזה ששחטה לשמו אינו מחויב כלום בעניינו [בכתי' תימניים: בעינינו], אי אפשר שלא יהיה חייב כפרה לשמים, שאין לך אדם מישראל שלא עבר מעולם על מצות עשה".

הלכה זו מעוררת מספר שאלות: א. הרמב"ם כותב את אותו דין גם בחטאת וגם בעולה. לכאורה הדברים אינם עולים בקנה אחד: האם גרס "חטאת" כרש"י או "עולה" כתוס'?! ב. מדוע כתב את הנימוק בגמ' "שאיין לך אדם שאינו מחויב עשה" לגבי העולה בלבד, ואילו בחטאת כתב נימוק מחודש, "שמא מחויב הוא ואינו יודע" שאינו אלא ספק? ג. אם חוששים אנו שמא אדם כלשהו מחויב חטאת ואינו יודע זאת, מדוע השוחט את החטאת לשם המחויב עולה הרי זה כשרה, ולא נפסלנה מחשש שמא הוא מחויב חטאת?

הקשה השטמ"ק כאן (אות ז), ומכח קושי זה הוכיח כגרסה "עולה".

תוס' (ט,ב ד"ה על מי שמחויב חטאת דטומאת מקדש וקדשיו) מעירים על כך בקצרה: "מיהו גרע ממי שאינו מחויב כלום", וביארו המפרשים את דבריהם כך: חטאת חלב נחשבת "בת מינה" של העשה רק מפני שהיא מכפרת על העשה, כמבואר בגמ' כאן, מה שאין כן בטומאת מקדש וקדשיו, שחטאת חלב איננה מכפרת עליה כלל, ולכן אפשר שאינה "בת מינה" (ברכת הזבח וצאן קדשים).

ב. מצד הכפרה על העשה – ממה נפשך: אם חטאת מטמא מקדש אינה מכפרת מקופיא על עוון עשה – הרי זה כמי שאינו חייב כלום, שהחטאת שנשחטת לשמו ראוייה לכפר על עשין שלו, והרי זה "מחויב כפרה כמותו"; ואפילו אם חטאת זו מכפרת מקופיא על העשה (כמסתבר מהקל וחומר האמור בסוגיין, שהרי אף היא מכפרת על חייבי כריתות), הרי כאן שני קרבנות המכפרים מקופיא – חטאת החלב וחטאת המקדש – וחטאת החלב ראוייה לכפר על עשין אלו, כאילו אינו מחויב כלום! (במחויב עולה אמרה הגמ' שהעשין שייכים לעולה ולא לחטאת משום שהעולה מכפרת מקיבעא, מה שאין כן כאן).

בעל חמדת דניאל (ז,ב) מתרץ כך: השוחט חטאת חלב לשם החייב טומאת מקדש מתכוון שיתכפר על חטאו העיקרי, טומאת מקדש (שעליו אין בכוחה של חטאת חלב לכפר), ולא על העשה (שבכוחה לכפר), ולכן אינו "מחויב כפרה כמותו". לעומת זאת השוחט לשם מי שאינו מחויב כלום מתכוון שיתכפר על העשין שבידו.

יש אומרים, שאכן מדובר בסוגיות חלוקות, ועל פי הסוגיה כאן מתברר שהשוחט חטאת לשם מי שמחויב חטאת כלשהי – חטאתו פסולה⁸.

שיטת הרמב"ם: חטאת שנשחטה לשם המחויב עולה – לא עלתה לבעלים

לרמב"ם שיטה מיוחדת הן בעניין השוחט לשם המחויב עולה והן בעניין השוחט לשם מי שאינו מחויב כלום. נדון תחילה על שני עניינים אלו בנפרד זה מזה, ולאחר מכן נברר האם יש קשר בין חידושי הרמב"ם בהלכה זו.

בעניין השוחט חטאת לשם המחויב עולה פסק הרמב"ם (הל' פסולי המוקדשין טו,ח): "שחטה [את החטאת] לשם אחר שהוא מחויב עולה – הרי זה כשרה ולא עלת לבעלים, שנאמר: 'זכפר עליו', עליו ולא על חברו שהוא מחויב חטאת כמותו". הרמב"ם פוסק כדברי רבא שהחטאת כשרה, אבל מוסיף שלא עלתה לבעלים, ולא ברור מניין למד זאת. כיוצא בזה כתב (הל' ט שם) על השוחט לשם מת, שכשרה כי "אין כפרה למתים" (על פי הגמ' להלן ט,ב) ובכל זאת "לא עלת לבעלים".

8. ערוך השולחן סי' קנז, וכתב שמכאן פסק הרמב"ם שכל מיני החטאת פוסלים במחשבת שינוי בעלים, ראה להלן מערכה יג.

הרמב"ם (בהל' יד) לומר שהשוחט עולה לשם מי שאינו מחויב כלום לא עלתה לבעליה משום ש"אין לך אדם" וכו'?! בלאו הכי ראוי שלא תעלה לבעליה! "והיכן מצינו כזאת דבעולה [לשם מי שאינו מחויב כפרה כמותן] עלה לבעלים ובחטאת כשרה ולא עלה לבעלים?" (קין אורה).

בליקוטי הלכות הוסיף להקשות מהגמ' בפסחים (סב,א): "ונרצה לו לכפר עליו – עליו ולא על חברו... חברו דומיא דידיה". פסוק זה נאמר בעולה, ששינוי בעלים אינו פוסל בה אלא רק אינו מרצה, ובכל זאת נאמר התנאי "חברו דומיא דידיה", ואם אינו בר כפרה כמותו – ראוי שהקרבת ירצה, ולא כדברי הרמב"ם על חטאת לשם המחויב עולה!

בקין אורה וביכהן פאר מתרצים, שבחטאת נדרשת כוונה מיוחדת לכפר על חטאו, וכל החושב מחשבה אחרת, גם אם איננה שינוי בעלים הפוסל – לא עלתה לבעלים. לעומת זאת בשאר הקרבנות, שאינם באים על חטא, אם אין זו מחשבת שינוי בעלים – הרי שעלתה לבעליה¹².

יש מקום ליישב את הדברים באופן אחר (שורשו של רעיון זה במרכבת המשנה ובערוך השולחן סי' קנ"ב): קיימת הלכה כללית שכל שינוי בעלים אינו מרצה, גם אם חברו אינו "מחויב כפרה כמותו", ובלבד שלחברו תהיה שייכות כלשהי לקרבן זה (ובלשון בעל מרכבת המשנה: "חברו דומיא דידיה במקצת"), ואם לא כן – הרי המחשבה אודותיו היא מחשבה בטלה שאיננה גורעת כלל. בנוסף על כך קיימת הלכה מיוחדת בחטאת, ששינוי בעלים אף פוסל בה, ובתנאי שהאדם שלשמו נשחטה מחויב בכפרה זו. בגמ' בפסחים ה"ל, הלומדת את שינוי בעלים בפסח על פי הפסוק בקרבן עולה, הדיון הוא על שחיטת פסח לשם ערל, והתנאי "חברו דומיא דידיה" מפקיע את הערל מפני שאינו "בר כפרה" כלל, שאינו ראוי לפסח (כך דעת רבה שם, ורב חסדא מחשיב אותו כ"בר כפרה" מפני שהוא יכול למול). לכן בעולה, אילו היה בה כיוצא בזה מי שאינו שייך לכפרתה כלל, מחשבה זו אינה מזיקה כלל. אולם לגבי חטאת כתב הרמב"ם שהשוחט לשם מי שמחויב עולה אינו מרצה, כי לחברו יש שייכות לכפרת חטאת, מחמת העשה שבידיו.

הדברים מדויקים בלשון הרמב"ם כאן: לגבי החטאת הביא את הדרשה "עליו ולא על חברו שהוא מחויב חטאת כמותו". לגבי העולה לא הביא את הפסוק, אלא כתב: "שאיין לך אדם מישראל שלא עבר מעולם על מצות עשה".

שדווקא כשידוע שנתחייב בקרבן אחר פקע החשש שחייב חטאת (עיין גם בטהרת הקודש).

12. כיוון הפוך כתב בעל מעיל שמואל: הדין הרגיל של שינוי בעלים נלמד משלמים, שכשרים ואינם מרצים, ובהם לא נאמר התנאי "חברו דומיא דידיה". בחטאת התחדש פסוק מיוחד "וכפר עליו" המלמד ששינוי בעלים פוסל בה, ולעניין זה בלבד נאמר התנאי "חברו דומיא דידיה", שאם לא כן – אינו פוסל, וחזר דינו להיות כשלמים, שכשרים ואינם מרצים. לעומת זאת בעולה, ששינוי בעלים בה גורם שאינה מרצה, הפסוק "לכפר עליו" מלמד שאם חברו אינו דומיא דידיה – הרי היא מרצה. לפי דרכו אין זו חומרא מיוחדת בחטאת, אלא כך הדין בכל הקדשים, ורק בעולה נאמרה קולא מיוחדת שהיא מרצה אף שאינה לשם בעליה כשאינו "דומיא דידיה".

נבאר את הרמב"ם על פי דרכם של כמה אחרונים בהסברת שיטתו. רבים כתבו שהרמב"ם גרס בגמ' "עולה ששחטה על מי שאינו מחויב כלום"⁹. לדעתו מכיוון שהחטאת מכפרת על העשה רק מקופיא – אין זו "בת מינה" ואינו "מחויב כפרה כמותו", וממילא העובדה ש"אין לך אדם שאינו מחויב עשה" איננה מספיקה לפסול בחטאת, אלא רק בעולה. אלא שהרמב"ם סובר (בניגוד למה שהתבאר לעיל בשיטת תוס' על פי גרסה זו) שדין זה נכון גם בחטאת, ומטעם אחר, שאנו חוששים שמא יש בידו עוון חטאת¹⁰ (בכך נתיישבו השאלה הראשונה והשנייה). לדעה זו, לא ברור לגמרי מניין למד הרמב"ם את חידושו בדין החטאת, שאינו מפורש בגמ'¹¹.

יש מקום לומר כעין זה, שהרמב"ם גרס כרש"י "חטאת", ופירש את הגמ' כך: מי שסבור ש"אינו מחויב כלום" – ברי לנו שהוא טועה, שהרי אין לך אדם שאינו מחויב לפחות עשה, ומכיוון שהוא טועה לסבור שלא עבר על עשה – הרי יש ספק שמא עבר גם על כריתות ואינו יודע שהוא חייב חטאת. לכן חטאת שנשחטה לשמו פסולה, שמא הוא מחויב חטאת. ממילא יש לשמוע מכאן שהוא הדין בעולה שנשחטה לשם מי שאינו יודע כלום, שלא עלתה לבעליה, כי ודאי הוא חייב עשה, וזהו המקור להלכה השנייה ברמב"ם.

באשר לשאלה השלישית: כששחט חטאת על מי שמחויב עולה – איננו חוששים שמא יש בידו עוון חטאת, שהרי אנו רואים שהוא מודע למעשיו, ואם היה עוון חטאת בידו – היה יודע על כך (יכהן פאר). טעם אחר: מדובר שהשוחט אומר במפורש שהרי הוא שוחט לשם "פלוגי המחויב עולה", וכונתו שיכפר רק על מה שעולה מכפרת, ולפיכך גם אם עוון חטאת בידו – אין כאן מחשבה לכפר על חטאתו (קין אורה זבח תודה).

סתירה בין שתי ההלכות?

קושי נוסף העומד בפנינו הוא סתירה לכאורה בין הלכות אלה. לעיל הוסבר בדעת הרמב"ם, שהתנאי בדין שינוי בעלים שיהיה "מחויב כפרה כמותו" נאמר רק לעניין זה שהחטאת תיפסל, ומכל מקום לא עלתה לבעלים. לכאורה מסתבר שהוא הדין בעולה, ואפילו נשחטה לשם מי שאינו מחויב עולה – אינה מרצה. מעתה יש לשאול: מדוע נזקק

9. בקרית ספר הביא בהסבר ההלכה של חטאת לשם מי שאינו מחויב כלום את הגמ' על פי גרסת רש"י, ואילו בהסבר ההלכה של עולה כתב שהרמב"ם גרס כתוס', ולא ביאר כיצד הדברים מתיישבים זה עם זה. יש שכתבו שהרמב"ם גרס בגמ' שתי מימרות, האחת בחטאת והשנייה בעולה (כסף משנה; קין אורה, ובמעיל שמואל כתב: "והוא דוחק גדול"). ויש שכתבו שהרמב"ם גרס "עולה" בלבד, ולא נתברר מקורו לדין החטאת (שפת אמת, ועיין זבח תודה).

10. ומכיוון שהוא ספק בלבד – אינו יכול להביא חטאת אחרת תחתיה. קין אורה. גם בליקוטי הלכות כתב שזהו ספק בלבד, ואם ידוע בוודאות ששמעון אינו חייב חטאת – חטאת ראובן כשרה.

11. עיין בהערה 9. במרכבת המשנה כתב שהרמב"ם דקדק את דין החטאת מלשון רבא: "לשם מי שהוא מחויב עולה כשרה" ולא: "לשם מי שאינו מחויב חטאת", הרי

בניגוד למקרה דומה ששמעון "אינו מחויב כלום", שאז עוונות העשה שעליו עשויים להתכפר בחטאת, בעוד שלגרסה לעיל "עולה" אין כל דמיון בין המקרים). גם הרמב"ם, שכאמור לעיל סובר שיש לחשוש על סתם אדם שמא הוא חייב חטאת, מודה שבמקרה זה אין לפסול משום כך. טעם הדבר, שמי שיודע בעצמו שהוא חייב עולה – מן הסתם יודע שאינו חייב חטאת (יכהן פאר); או שמדובר כששחטו במפורש כדי לכפר על עוון המתכפר בעולה ולא כדי לכפר על חטאת (קין אורח).

רש"י כותב שמדובר במקרה ששמעון כבר הפריש את עולתו, או על כל פנים נדר להביאה (הדבר תלוי בגרסה המדויקת בו). אולם לדעת תוס' (באפשרות שבה נקטו בגרסת רש"י לגבי הנושא בסוגיה), אם שמעון כבר הפריש את העולה – דינו כ"מי שאינו מחויב כלום" הנ"ל (כי עבירות העשה שיעבור מכאן ואילך אינם מתכפרים בעולה שכבר הופרשה).

ד. במקרה זה של חטאת לשם המחויב עולה, יש חידוש ברמב"ם שאף על פי שכשרה – לא עלתה לבעליה. לשיטתו הריצוי לבעלים מותנה בכוונה חיובית לשם הזבח והזובח, ודימה זאת לחטאת שנשחטה לשם חולין, שאינה מרצה (אחרונים).

למרות זאת, במקרה של עולה לשם מי שאינו מחויב כלום הרמב"ם כותב שלא עלתה לבעלים בגלל ששמעון מוחזק כחייב עשה, ולכאורה לשיטתו הנ"ל טעם זה מיותר, ובלאו הכי אין ריצוי במחשבת שינוי בעלים. יש מחלקים בדעת הרמב"ם, שהחידוש הנ"ל הוא דין מיוחד בחטאת, ובשאר הקדשים שינוי בעלים אינו גורם כלום אם אינו מחויב כפרה כמותו (קין אורח); ויש מחלקים להיפך, שהדין בחטאת הוא הנוהג בכל הקדשים פרט לעולה (מעיל שמואל). פירוש שלישי: בכל הקדשים, מחשבת שינוי בעלים לשם מי שאין לו שום זיקה לקרבן זה – איננה מועילה כלל, לא לפסול ולא למנוע ריצוי. כאשר לשמעון יש זיקה לקרבן – המחשבה אודותיו מועילה לגרום שהקרבן לא ירצה, אבל איננה פוסלת את הקרבן אלא אם כן יהיה מחויב כפרה כמותו ממש (מרכבת המשנה; ערוך השולחן).

המילה "מעולם" תמוהה לכאורה, שכן כדי להגדיר אותו כמחויב עולה עלינו לומר שעבר על עשה מאז שהקריב את עולתו בפעם הקודמת (כגון עולת ראייה ברגל האחרון), ולמה הרמב"ם מסתפק בקביעה שאי פעם בעבר אדם זה עבר על עשה? לדברינו הדבר מוסבר, שכן אין צורך כאן בחיוב ממש כמו בחטאת, אלא שיהיה ראוי לעולה, שקרבן זה לא יהיה מופקע ממנו, ובכך שעבר פעם אחת על עשה – נעשה "ראוי" לעולם.

יש קושי בדרך זו, שכן הרמב"ם כותב גם לגבי חטאת שנשחטה לשם מת שאינה מרצה לבעליה, ולדברינו נצטרך לומר שהמת אמנם אינו מתכפר, "אין כפרה למתים", אבל בכל זאת הרי הוא ראוי לקרבן זה מחמת שבחיו התחייב בה, וצריך עיון.

סיכום

א. השוחט חטאתו של ראובן לשם שמעון ושמעון אינו חייב בקרבן כלשהו – בגמ' לפנינו נאמר שחטאת ראובן פסולה, ושלוש שיטות בדבר: לדעת רש"י הטעם משום שכל אדם הוא בחזקת שעבר על מצות עשה כלשהי, והחטאת מכפרת גם על עשה, ונמצא הרי זה "מחויב כפרה כמותו". לדעת הרמב"ם הכפרה על עשה איננה "כפרה כמותו", ובכל זאת הסכים לדין זה מטעם אחר, שמא שמעון עבר על איסור כרת ואף הוא חייב חטאת כמו ראובן. על פי זה, הפסול מספק בלבד (קין אורה וליקוטי הלכות). תוס' מביאים גרסה לפיה הגמ' לא עסקה בחטאת ראובן, אלא בעולתו, ולדעתם במקרה האמור החטאת כשרה (שטמ"ק). כמה אחרונים צידדו בגרסת תוס'.

ב. השוחט עולת ראובן לשם שמעון שאינו חייב כלום – לפי הגרסה הנ"ל בתוס', על מקרה זה אמרה הגמ' שלא עלתה לבעלים, כי חזקת שמעון שהוא מחויב עשה, והרי הוא "מחויב כפרה כמותו" לעניין עולה. מסתבר שגם רש"י, שלא גרס כך, מודה בדין זה, וכן כתב הרמב"ם.

ג. השוחט חטאת ראובן לשם שמעון המחויב קרבן עולה – החטאת כשרה. טעם הדבר, שעוונות העשה של שמעון אמורים להתכפר בעולתו ולא בחטאת, ולכן שמעון אינו נחשב כ"מחויב כפרה כמותו" (לדעת רש"י לעיל הרי זה

מערכה י. מחשבת שינוי בעלים כאשר הבעלים כבר מתו (ז,ב)

למרות שאינו מכפר. לעומת זאת חטאת או אשם, הבאים לכפרה בלבד ולא בנדבה, אין היורשים מביאים אותם תחת המת (לעיל ה,א).

הסוגיה עוסקת בקרבן עולה או שלמים שהיורשים מביאים במקום אביהם, ומבררת האם קיים גם בו הדין שאם הקרבן נשחט שלא לשם בעליו – לא עלה לבעליו לשם חובה.

אדם שהתחייב להביא עולה או שלמים, בין אם מרצונו, כגון שנדר או נדב להביא קרבן, ובין אם מחמת חובה שהטילה התורה עליו, כגון עולת היולדת, הרי שגם אם מת – חלה חובה על יורשיו להביא את הקרבן במקומו, בדומה לאדם שחייב ממון לחברו ומוטל על יורשיו לפורעו מנכסי המת. ואף על פי ש"אין כפרה למתים" (להלן ט,ב), הרי קרבן עולה ושלמים יכול לבוא גם כנדבה, ויש מקום להביאו